

Lausunto

24.01.2025

Asia: VN/1463/2025

Lausuntopyyntö selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Raportissa ehdotetaan avustustoiminnan uudistamista kahdella vaihtoehtoisella mallilla.

- **A - Tasapainoista tulevaisuutta rakentamassa (raportin kappale 4.1.)**
- **B - Muutokseen sopeuttaminen (raportin kappale 4.2)**

Kumpi malleista soveltuu mielestänne paremmin uudistuksen lähtökohdaksi?

Valinta:

B - Muutokseen sopeuttaminen, perustelu: [Tilanteessa, jossa järjestöjen avustuksia leikataan voimakkaasti, tulee vaurioiden minimoimiseksi antaa järjestöille mahdollisuus rauhassa itse sopeuttaa toimintaansa ja valita toiminnan kannalta vähiten haitalliset kohteet. Myös avustusbyrokratiaa tulee keventää ja hallinnon osuutta avustusten kokonaissummasta pienentää. Sopeuttamista ei tule tehdä ainoastaan hanke- ja kohdennetun toiminnan vaikuttavuuden perusteella, vaan myös suojella ja vahvistaa kansalaisyhteiskunnan ydintoimintoja. Kaikki edellä mainitut tavoitteet toteutettaisiin yksinkertaisimmin pitäytymällä nykymallissa, kasvattamalla yleisavustusten osuutta ja vähentämällä kohdennettuja avustuksia. Raportissa ehdotettu vaihtoehto A voisi merkitä vaarallista ”hyppyä tuntemattomaan” ja koko avustusjärjestelmän mullistamista. Huomautamme myös, että uuden järjestelmän luominen ja hallinnointi vaatisi käytännössä STEAn resurssien kasvattamista, mikä olisi ristiriidassa valtionhallinnon tehostamistavoitteen kanssa. Järjestöjen valjastaminen ylhäältä päin asetettujen tavoitteiden toteuttajaksi ja valtion poliittiseen ohjaukseen sotii suomalaista demokratiakäsitystä vastaan. Eläkeläistoiminnan kaltaista vapaata kansalaistoimintaa ei voi kohdella ja kilpailuttaa kuten palveluntuottajaa. Sen sijaan, että järjestöt laitetaan kilpailemaan keskenään rahoittajan suosiosta, tulee vahvistaa luottamusta kansalaisyhteiskuntaa kohtaan ja järjestöjen kesken ja antaa kansalaisyhteiskunnalle tilaa toimia ja kehittyä omaehtoisesti. Mallissa tavoiteltu temaattinen lähestymistapa voidaan toteuttaa myös nykymallin sisällä STEAn avustusohjelmien kautta. Mikäli kaikesta huolimatta päätetään edetä vaihtoehdon A mukaan, tulee vähintään samalla demokratian vahvistamiseksi kasvattaa yleisavustusten osuutta ja ohjata vain rajattu vähemmistöosuus kokonaisrahoituksesta temaattisiin avustusohjelmiin. Järjestöt tarvitsevat yleisavustuksen tuomaa pitkäjänteisyyttä, johon eivät sovi kuusivuotiset syklit. Näin voidaan myös paremmin turvata

valittavien teemojen ulkopuolisen toiminnan rahoitus. Nyt teemoista näyttää rajautuvan pois merkittäviä järjestötoiminnan lohkoja, kuten vammaiset, maahanmuuttajat tai päihdetyö. Kerran alas ajettua vapaaehtoistoimintaa on vaikea käynnistää uudelleen kuuden vuoden välein.]

2. Selvityshenkilön raportissa esitetyssä Tasapainoinen tulevaisuus- avustusmallissa avustuksia kohdennettaisiin viidelle teema-alueelle, jotka liittyvät yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, joihin liittyvään toimintaan tulisi jatkossa kohdentaa STEA-avustuksia. Teemat liittyvät suomalaisen yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten ikärakenteen muutokseen ja kansansairauksiin. Kappaleessa 4.1 esitetyt teemat ovat:

- lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen
- ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen
- mielenterveyden edistäminen
- yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen
- väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

Ovatko esitetyt teemat edustamasi organisaation näkökulmasta perusteltuja?

Kyllä

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä); Käytä kutakin vaihtoehtoa vain kerran seuraavissa kysymyksissä.A) Lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen

3. Kolmanneksi tärkein

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)B) ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen

1. Tärkein

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)C) mielenterveyden edistäminen

4. Neljänneksi tärkein

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)D) yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen

2. Toiseksi tärkein

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)E) Väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

5. Vähiten tärkeä

3. Selvityshenkilön raportissa on esitetty kappaleessa 4.1.3., että järjestöjen toiminnan alueellisia hyödyntämismahdollisuuksia voitaisiin lisätä ja hallinnollista taakkaa keventää siirtämällä

hyvinvointialueiden järjestöavustukset STEAn hallinnoitavaksi? Kannatatteko ehdotusta järjestöavustusten siirtämisestä hyvinvointialueilta STEA-avustuksiksi? Valinta:

Kyllä, perustelu (ei pakollinen) [Tavoite yhtenäistää erittäin vaihtelevat avustuskäytännöt alueilla on kannatettava.]

4. Kappaleessa 4.1.1.6 selvityshenkilö on esittänyt tapoja, joilla teemoja olisi mahdollista työstää edelleen siten, että STEAlla on alkuvaiheessa merkittävä rooli. Miten mielestänne mahdolliset muut teemat tulisi määritellä?

STEA-avustuksia saavien järjestöjen kenttä on valtavan moninainen, ja kokemukset menneistä yhteiskehittämisen prosesseista eivät ole hyviä eivätkä ne ole johtaneet toivottuihin tuloksiin. Aiempiin prosesseihin ei ole myöskään voinut osallistua molemmilla kansalliskielillä. Temaattinen lähestymistapa on myös haastava: teemojen valintaprosessi olisi vaikea ja asettaisi järjestöjen keskinäiseen kilpailuasetelmaan tilanteessa, jossa tulisi päin vastoin vahvistaa järjestöjen yhteistyötä. Temaattisesta prosessista ulos jääneet järjestöt ajautuisivat vaikeuksiin, ja edellytykset osallistua temaattisiin hakuihin jatkossa olisivat heikot. Todennäköisesti STEA joutuisi hankkimaan prosessiin ulkopuolista asiantuntemusta ostopalveluna, mikä lisäisi hallinnon kuluja entisestään.

5. Muita huomioitane raportista

Yleisavustusten leikkaaminen ja sitominen kohdennetun avustuksen määrään on ristiriidassa järjestöautonomian ja byrokratian vähentämisen kanssa. EETU vastustaa jyrkästi sellaista mallia, jossa Ay-avustuksen myöntäminen ja niiden euromääräinen suuruus olisi sidottu Ak-avustukseen. Yleisavustuksen rajaaminen 25 prosenttiin kohdennettujen avustusten summasta merkitsisi lukemattomien sellaisten järjestöjen avustusten merkittävää leikkaamista, jotka eivät saa yleisavustuksen lisäksi olleenkaan tai vain vähän kohdennettua avustusta. Useilla eläkeläisjärjestöillä rajaus tarkoittaisi koko avustuksen lakkauttamista.

Yleisavustuksen myöntämisperusteiden osalta edellytämme että STEA:n määritelmä aidosti valtakunnallisesta toiminnasta huomioi jatkossakin ruotsinkielisen toiminnan erillistarpeen ja sen alueelliset erityispiirteet. Toiminta joka kattaa koko ruotsinkielisen Suomen on tämän kohderyhmän osalta aidosti valtakunnallista.

Raportin perusteella eläkeläisjärjestöille ainoa mahdollisuus merkittävän yleisavustuksen saamiseen olisi hakea avustusta ”Muun erityisen tärkeän toiminnan” perusteella. Tällainen toiminta ei kuitenkaan saisi olla päällekkäistä muiden kanssa, josta esimerkkinä raportissa nostetaan juuri eläkeläisjärjestöt. Tämä on virheellinen ajattelumalli ja osoittaa puutteellista vapaan kansalaistoiminnan tuntemusta. Omankielistä ja eri kohderyhmiä tavoittavaa eläkeläistoimintaa ei saa pitää keskenään päällekkäisinä. Eläkeläisyhdistykset ovat vuosikymmenien mittaan järjestäytyneet vapaasti eri liittoihin ja kasvaneet yhdeksi Suomen merkittävimmistä kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistyön järjestäjäksi. Paikallisia eläkeläisyhdistyksiä on toista tuhatta ja jäseniä yli neljännesmiljoona. Vapaaehtoisten määrä lasketaan tuhansissa, jopa kymmenissä tuhansissa. Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia ei tule valtion toimin kaventaa. EETU pitää tärkeänä demokraattisena arvona sitä, että eläkeläisillä on valinnanvaraa yhdistystoiminnassa.

Raportissa esitetään, että varallisuus leikkaisi avustuksia voimakkaasti. Jo kohtuullinen kuuden kuukauden kuluja vastaava talouspuskuri leikkaisi avustusta 15 prosentilla. Varallisuuden huomiointi on sinänsä hyvä periaate, mutta leikkuri on kohtuuttoman jyrkkä. Nykyinen varallisuusleikkuri on ollut käytössä vuodesta 2021 on riittävä. Siinä varakkaita järjestöjä koskee 10 prosentin omavastuu.

Järjestöjä ei saa rangaista hyvästä taloudenpidosta ja tulevaisuuteen varautumisesta, tai onnistuneesta varainhankinnasta. Varallisuusleikkuri voi luoda myös turhan kannustimen erilaisiin omistujajärjestelyihin. Kiinteistöomaisuuden arvottaminen on vaikeaa ja tasearvo voi poiketa huomattavasti markkina-arvosta – molempiin suuntiin. Ainakaan sääntömääräisen toiminnan mukaisessa käytössä olevia toimitiloja ei jatkossakaan tulisi laskea mukaan varallisuuteen. On myös otettava huomioon, että oman varallisuuden ”syömisen” edellyttäminen avustusten saamiselle vahvistaisi järjestöjen riippuvuutta valtionavusta, mikä ei ole demokratian kannalta suotavaa.

Avustusten arvioinnissa, erityisesti suurten avustusten osalta, pitää jatkossa yhtenä kriteerinä olla oman ei-julkisen rahoituksen hankinta toiminnan ylläpitämiseen. Kysymys on kansalaisjärjestötoiminnasta, minkä vuoksi yhdenkään STEA-avustusta saavan järjestön toiminta ei voi sataprosenttisesti perustua julkisen sektorin taloudelliseen tukeen. Rahoituksen uudistuksen yhteydessä on vältettävä sellaisten tilanteiden syntymistä, joissa kaksi tai useampi samankaltaista toimintaa ja tulosta tekevää järjestöä eriarvoistuvat suhteessa STEA-tuen määrään, siten, että toiselta/osalta edellytetään selvästi suurempaa omarahoitusta.

Långvik Katja
Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry – Pensionärsförbundens
intresseorganisation PIO rf